

Håkan Ylinenpää & Margareta Strömbäck

Samverkan mellan universitet, näringsliv och samhälle

– erfarenheter i halvtid från Forskarstation Östra Norrbotten

Är perifera regioner utan ett eget universitetscampus utestängda från möjligheten att utveckla en fruktbar samverkan mellan näringsliv, universitet och samhälle (det som ofta kallas Triple Helix-samverkan)? Om inte – hur kan sådan samverkan organiseras och bedrivas i praktiken? Detta är ett par frågeställningar som diskuteras i denna artikel, som baseras på erfarenheter från Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN) – ett flerårigt utvecklingsprojekt startat i januari 2002 som drivs i samverkan mellan Luleå tekniska universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå, samt näringsliv och kommunledningar i fyra kommuner i östra Norrbotten. I artikeln diskuteras hittills vunna erfarenheter avseende interaktionen mellan särskilt forskarskolans doktorander och övriga Triple Helix-aktörer.

I denna artikel diskuteras erfarenheter av samverkan mellan universitet och omgivande samhälle i en regional kontext – fyra kommuner i östra Norrbotten. I

januari 2002 etablerades nämligen Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN) som ett samverkansprojekt mellan två universitet (Luleå tekniska universitet samt Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå). Idén var att med utgångspunkt i en särskild nyetablerad forskarskola tillgodose kunskapsbehov som gemensamt definierats av de båda universiteten samt av företag, organisationer och myndigheter i den aktuella regionen. En annan bärande tanke i FÖN har varit att kunskapsutvecklingen i forskarskolan ska ske i nära samverkan med företrädare för den aktuella regionen. Artikeln behandlar erfarenheter av FÖN:s tre första verksam-

Håkan Ylinenpää är docent och forskare verksam vid Luleå tekniska universitet och koordinator för forskarskolan vid Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN). hakan.ylinenpaa@ltu.se

Margareta Strömbäck är utbildningschef vid Högskoleförbundet Östra Norrbotten och projektledare för FÖN. margareta.stromback@haparanda.se

hetsår med fokus på samverkansaspekten i FÖN-projektet, och disponeras enligt följande. Först ges en kortfattad beskrivning av FÖN:s tillkomst och nuläge. Därefter presenterar vi FÖN:s erfarenheter av att arbeta med samverkan mellan universitet och samhälle med ett fokus på att se samverkansuppgiften ur de deltagande doktorandernas perspektiv. Här sammanfattar vi också ett antal slutsatser och lärdomar som kan vara av intresse för andra regioner med liknande ambitioner att utveckla en lokalt kopplad kunskapsproduktion. I ett avslutande avsnitt försöker vi sedan sätta in FÖN i ett bredare kontextuellt sammanhang som relaterar utvecklingsprojektet till såväl den politiska som den forskningsbaserade diskussionen om kunskapsbildning och dess villkor.

Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN)

I slutet av förra millenniet bestämde sig den politiska ledningen i fyra kommuner i östra Norrbotten för att samverka inom högre utbildning och forskning genom att bilda ett gemensamt kommunalförbund. Kommunalförbundet fick namnet Högskoleförbundet Östra Norrbotten och var formellt igång vid årsskiftet 1998/99, och består av kommunerna Haparanda, Kalix, Övertorneå och Övertorneå. Verksamheten i högskoleförbundet leds av en utbildningschef, som tillsammans med en forskningsledare vid Luleå tekniska universitet också koordinerar verksamheten i forskarstationen och dess forskarskola. I respektive kommun finns dessutom väl fungerande lärcentra ledda av särskilt utsedda lokala utbildningsledare.

Anledningen till bildandet av kommunalförbundet står att finna i att kommunledningarna insett att kommunerna var och

en för sig var för små för att kunna göra sig hörda fullt ut i kontakterna med universitet och högskolor. Genom att gå samman skulle man få ett större befolkningsunderlag att verka utifrån och därigenom bli betydligt intressantare för universiteten som samarbetspartner för högre utbildning och forskning. Det särskilda kommunalförbundet var också ett sätt för de politiska ledningarna att poängtera vikten av att tillgängliggöra högre utbildning och forskning även i mer perifera regioner. Genom att få till stånd en högre utbildning och forskning som tog sin utgångspunkt i kommunernas behov och som bygger på ett nära samarbete mellan forskning/FOU, näringslivet och den offentliga sektorn i regionen sågs FÖN som ett viktigt verktyg för att stärka regionens långsiktiga konkurrenskraft.

Efter att utbildningschefen fått i uppdrag att utveckla ett förslag till det som senare kom att bli FÖN-projektet kontaktades Luleå tekniska universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet, och det konkreta samarbetet tog fart. Ambitionen var att med utgångspunkt i regionens egna formulerade behov av ny kunskap utveckla nya former för forskning och kunskapsöverföring från universitet/högskolor i samverkan med näringsliv och offentlig sektor i östra Norrbotten, och därigenom bidra till att ge såväl regionens företag som befolkning bättre tillgång till akademisk kompetens. Grupper av politiker, utbildningsledare, näringsliv och företagare aktiverades i respektive kommun under ledning och samordning av kommunalförbundets direktion och Luleå tekniska universitet. Ett antal forskningsområden med behov av forskningsinsatser ringades in. Följande fyra huvudområden hade till slut identifierats: Livsmedel, Turism, IT/elektronik och Trä. Med stöd av EU-medel ur Mål 6 genomfördes förarbetet under år

2000 och Forskarstation Östra Norrbotten kunde invigas i januari 2002.¹

Idag är sex doktorander knutna till forskningsavdelningar vid antingen Luleå tekniska universitet (LTU) eller Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) aktiva i Forskarstation Östra Norrbotten (tabell 1).

Förutom de sex doktorander som ingår i FÖN och dess forskarskola har en sjunde doktorand associerats till projektet. Denne forskarstuderande, som är kopplad till LTU:s avdelning för Statsvetenskap, Historia och Geografi, arbetar med att som en del i sitt avhandlingsarbete följa utvecklingen av FÖN-projektet och att nyttja detta som en empirisk bas i sin kommande doktorsavhandling.

FÖN-doktorandernas arbetssituation liknar ”normala doktoranders” med tre viktiga undantag:

1. Doktorandernas forskningsprojekt har definierats och utvecklats i nära samverkan med ”beställare” i den aktuella regionen,
2. Forskarutbildningskurser som erbjuds inom den egna forskarskolan har i betydande utsträckning skett i och i nära samverkan med regionen, samt
3. Doktorandernas så kallade ”institutionstjänstgöring”, som för normala doktorander vanligtvis innefattar campusbase-

rad undervisning på grundutbildningsnivå, innefattar i stället arbete i eller för regionen Östra Norrbotten.

I dagsläget har en doktorand avlagt licentiatexamen, två har passerat denna nivå för att gå direkt mot en doktorsexamen medan övriga tre doktorander är i slutfasen av arbetet med licentiatuppsatsen.

Några erfarenheter med fokus på samverkansaspekten

De forskarstuderande inom FÖN har, som konstaterats ovan, en särskild form av ”samverkanstjänstgöring” som innebär att man förväntas arbeta i eller till nytta för regionen. Idén var att doktoranderna förutom i sitt forskningsprojekt – som ju definierats i nära samverkan med företrädare för den aktuella regionen – också i sin övriga verksamhet skulle kunna fungera som medarbetande i olika typer av projekt: undervisning i gymnasieskolan, medverka i olika typer av utredningar och utvecklingsprojekt, delta

1. Mer om Forskarstation Östra Norrbotten och dess tidiga utveckling återfinns i Ylinenpää och Strömbäck (2003), Carlsson med flera (2003) samt Sandström (2004).

Tabell 1. Doktorandprojekt inom Forskarstation Östra Norrbotten.

Område	Inriktning	Universitet	Start
Turism	Samverkan mellan turismföretag i en nätverksekonomi Kvalitetsutveckling av turism	LTU	Jan 2002
		LTU	Jan 2002
Turism + IT	Internet och E-handel inom turismnäringen	LTU	Feb 2002
Träproduktion	Industriell design i trämanufaktur företag	LTU	Maj 2002
Livsmedel	Utveckling av odling av abborre i slutna system Domesticering av Vacciniumarter, ämnesinnehåll	SLU	Okt 2002
		SLU	Nov 2003

i möten och seminarier i regionen, och så vidare. Redan från början markerades en stor frihetsgrad beträffande vad "samverkanstjänstgöringen" de facto skulle innefatta, då idén här (liksom avseende forskningsprojekten) var att behoven i regionen skulle styra arbetsinsatsernas inriktning. Öppenheten skapade dock också en villrådighet både hos doktoranderna och deras handledare och ute i regionen. Mot denna bakgrund utvecklade forskarstationen efter sitt första verksamhetsår en arbetsmodell med en obligatorisk del ("måste-sida") och en mer öppen del möjlig att anpassa till såväl regionens behov som doktorandernas egna förutsättningar och intresseområden ("kan-sida"). Översatt i timmar motsvarar den 20-procentiga samverkansdelen cirka 300 arbetstimmar, vilka (tillsammans med institutionstjänstgöring "hemma" på den egna forskningsavdelningen motsvarande 30 timmar per år) fördelades enligt följande:

"Måste-sida"

Kunskaps- och resultat spridning kopplad till det egna projektet	70 tim
Övriga informationsmöten, seminarier, mötesplatser m m	70 tim

"Kan-sida"

Deltagande i utvecklingsprojekt/grupper	} 130 tim
Individuella uppdrag (utredningar m m)	
Undervisning gymnasieskolan eller i regionförlagda universitetskurser	

Vid en uppföljning "i halvtid", det vill säga efter cirka 2,5 års verksamhet i forskarskolan, gjordes en inventering av hur arbetsuppgifterna inom denna samverkansdel av doktorandernas arbetstid fördelats. Resultatet sammanfattas nedan för de sex doktoranderna, fördelat på samverkan inom ramen för det egna forskningsprojektet,

samverkan inom forskarskolans forskarutbildningsaktiviteter respektive övrig samverkan (se tabell 2).

Som framgår av sammanställningen i tabell 2 har doktoranderna fördelat sina samverkansaktiviteter på såväl det egna forskningsprojektet, forskarskolans forskarutbildningsaktiviteter i regionen, som på samverkansaktiviteter kopplade till andra sammanhang (gymnasieinformation, allmänna seminarier, deltagande i konkreta utvecklings- eller utredningsprojekt, och så vidare). För den förstnämnda gruppen aktiviteter kan konstateras att flera doktorander inledde sitt projekt med en pilotstudie av förhållandena inom respektive område (turism och träproduktion) i regionens företag. Sedan har mer eller mindre formella referensgrupper av företag i flera fall kopplats upp mot enskilda eller grupper av doktorander i syfte att fungera som löpande bollplank och rådgivare under forskningsprocessen. För ett par av doktoranderna har forskarstudierna innefattat att "ge sig ut i världen" och hämta hem nyttiga kunskaper till regionen och till dess näringsliv. Forskarutbildningsaktiviteterna har i stor utsträckning emanerat från de särskilda doktorandkurser som utvecklats och genomförts i forskarskolans regi. I två av forskarskolans kurser (om regionens kultur och historia respektive om regioner och regional utveckling) har kopplingen till regionen östra Norrbotten betonats genom innehåll och form, bland annat genom att kurstillfällena och seminarier förlagts till regionen. Här har FÖN prövat en modell med att blanda forskarstuderande (som läst doktorandkurspoäng) med "vanliga högskolestuderande" (som läst högskolepoäng). I samband med dessa regionförlagda seminarier har även seminarier öppna för allmänheten arrangerats, vilket

Tabell 2. Samverkansaktiviteter FÖN:s doktorander.

Forskningsprojekt	Forskarutbildning	Övrigt
Pilotstudie av regionens turismföretag	Forskarutbildningskurser i och med regionen	Deltagande i nätverk och i konkreta utv projekt
Möten med "advisory board"/referensgrupp	Uppsatsarbeten i forskarutbildningen som gjorts tillgängliga för regionen	Undervisning gymnasieskolan
Videoseminarium + författande av utlandsrapport	Öppna seminarier i samband med doktorandkurser	Undervisning inom ny turismutbildning (LTU)
Dialoger med enskilda företag	Studieresa med regionala aktörer	"FÖN on Tour"
Pilotstudie av designbehov i träföretag		Seminarier/workshops
Projektpresentationer utanför regionen		kartläggning kommunal designutbildning
		Individuella kontakter (företag, privatpersoner)
		Mediakontakter

sammantaget inneburit många olika typer av mötesplatser och interaktionstillfällen mellan forskarskolans doktorander och företrädare för regionen. Den tredje gruppen av samverkansaktiviteter, slutligen, består av en flora skilda aktiviteter omspännande undervisning på gymnasie- och högskolenivå, olika typer av seminarier eller workshops, individuella uppdrag för regionen, deltagande i konkreta utvecklingsprojekt i regionen, kontakter med media, och så vidare. Här ingår också till exempel en veckolång rundresa i regionen ("FÖN on Tour") späckad med aktiviteter som möten med företagare och allmänhet, samt besök på de kommunala gymnasieskolorna – en aktivitet som i stor utsträckning planerades och genomfördes av doktoranderna själva.

Den tidsmässiga fördelningen varierar mellan olika doktorander, och har inte i något fall inneburit att maxgränsen 300 timmar per år överskridits. Snarare har det under forskarstationens första verksamhetsår handlat om att för såväl forskarstationen som för regionen söka och utveckla former för vettiga och ändamålsenliga samverkansformer. Att denna lärprocess inte alltid varit okomplicerad vittnar bland annat följande

citat från några av forskarskolans doktorander om:

- Det ligger en svårighet i att man lokalt inte vet vad vi gör och kan ställa upp med. Detta skapar besvikelse när vi sedan inte kan ställa upp på alla propåer.
- Man ringer och frågar om saker som inte ingår i mitt arbete. Eller så vet man inte vad man vill.
- Mycket tror jag hänger på att man inte vet vad forskning innebär och vad jag kan ställa upp och hjälpa till med.
- Våra 20 procent har varit väldigt lärorika under vägen och självklart givit en del extra till mitt forskningsprojekt, men det har också kostat mycket energi och tid som ibland känts lite bortkastad – lite väl mycket fumlande och prövande för att testa olika angreppssätt och lite oklart vad man egentligen vill få ut av vårt arbete.

Mot bakgrunden att doktorander i början av sin forskarutbildning inte är några experter i konventionell mening utan faktiskt deltar i en forskarutbildning är det knappast förvånande att doktoranderna upplevt en otillräcklighet i kontakterna med näringsliv, myndigheter och privatpersoner i regionen.

I kombination med det faktum att regionen självt saknar egen erfarenhet av forskning och forskarutbildning och därigenom haft svårigheter att veta vad forskarskolans doktorander egentligen kan "leverera" kan vi därmed se de första verksamhetsåren i FÖN som något av en ömsesidig lärprocess där kunskaper, insikter och förväntningar successivt bringats till en bättre överensstämmelse. I vissa fall har doktoranderna i forskarskolan också försökt tillgodose behovet av kunskaper genom att fungera som länkar till annan kompetens på det egna hemuniversitetet. Denna "mäklar-funktion" har utvecklats av doktoranderna själva och inte medvetet stöttats genom att exempelvis utbilda doktoranderna i vilka kompetenser som finns tillgängliga på universitetet eller vilka samarbetsformer som brukar tillämpas.

Ytterligare en aspekt av betydelse i sammanhanget är hur doktoranderna fördelar sig på olika kunskapsområden. Av tabell 1 framgår sålunda att FÖN:s doktorander i princip kan sägas representera tre skilda områden: turism, livsmedel samt design och träproduktion. Valet av temaområden bottenar, som tidigare konstaterats, i behov som företrädare för regionen själva formulerat, men fördelningen av doktorander kom i slutändan att styras av antalet intresserade och behöriga sökanden till de olika tematiska områdena. För FÖN innebar detta att tre doktorander kom att arbeta med turismnäringen (varav en med koppling även till IT), två med kunskapsutveckling inom livsmedelssektorn, medan en ensam doktorand fick ta sig an träsektorn (i detta fall med fokus på design i mindre trämanufaktur företag). Denna fördelning har inneburit olika förutsättningar att driva praktisk samverkan med regionen. Sålunda har det till exempel varit betydligt enklare att sam-

ordna projektarbeten, organisera en "advisory board"/referensgrupp med företrädare för näringen i regionen, eller att arrangera olika typer av seminarier eller mötesplatser i regionen inom turismområdet med sina tre doktorander jämfört med inom trämanufaktur sidan (som bara haft tillgång till en doktorand). Att ha doktorandkollegor inom samma område är en given fördel för det egna forskningsprojektet, vid planering och genomförande av forskarutbildningsinsatser men sålunda även när det gäller samverkan med omvärlden.

Av det ovan sagda kan fyra lärdomar av FÖN-projektet med bäring mot en utvecklad samverkan i regionkopplad kunskapsproduktion formuleras:

1. Att etablera en forsknings- och forskarutbildningsmiljö i en region som sedan tidigare saknar erfarenhet av den här typen av verksamhet innebär en ömsesidig lärprocess där kunskaper, insikter och förväntningar successivt kalibrerats till en bättre överensstämmelse.
2. När en verksamhet typ FÖN etableras i en region betraktas dess representanter (här främst forskarskolans doktorander) både som kunskapskällor och som agenter till det "kunskapsföretag" (universitet) de representerar. Det är angeläget att på ett lämpligt sätt förbereda "agenterna" också för denna mäklaruppdrag, till exempel genom enklare utbildningsinsatser och genom att doktoranderna blir uppkopplade till universitetens enheter för omvärldskontakter.
3. Att säga att doktoranderna i en regionkopplad forskarskola inte ska "slukas av campusundervisning" utan i stället verka "i och för regionen" är enkelt, men att fylla tiden med meningsfulla uppgifter på rätt nivå är betydligt svårare. I fallet FÖN utvecklades den tidsbaserade modellen

för samverkansuppgiften efter drygt ett års erfarenheter och lärande. Självfallet är det en fördel om en sådan modell finns på plats redan från början.

4. En "kritisk massa" av doktorander (minst tre) inom samma eller snarlika områden bör eftersträvas, bland annat då detta underlättar samverkan med omvärlden.

Diskussion – exemplet FÖN i ett bredare sammanhang

Forskarstation Östra Norrbotten (FÖN) kan ses som ett empiriskt exempel på ett sökande efter nya samverkansformer mellan högre utbildning/forskning och det omgivande samhället. Detta sökande innebär många olika vägval och involverar ett ständigt lärande rörande både möjligheter och problem med att välja nya och okonventionella vägar för akademisk utbildning och kunskapsutveckling. Vägvalen är dessutom ofta inte okontroversiella vare sig i den politiska debatten eller i den inomvetenskapliga diskussionen. Detta ska vi försöka spegla i ett avslutande avsnitt.

Samverkan mellan högskolor, näringsliv och samhälle anses vara en förutsättning för att utveckla ett konkurrenskraftigt närings- och arbetsliv i en allt mer kunskapsbaserad ekonomi. Denna uppfattning har i Sverige fått ett särskilt tydligt genomslag i arbetet med regionala tillväxtprogram, men har också på central nivå manifesterats i ett statligt verk (VINNOVA) som har denna föreställning som sin grundläggande verksamhetsidé. I den för NUTEK, ITPS och VINNOVA gemensamma skriften *En liten bok om tillväxt* (Hallin m fl 2002) betonas hur såväl storstadsregioner som mer perifera regioner kan och bör utveckla regional konkurrenskraft genom regional specialisering,

och där kompetensutveckling (till exempel högskoleutbildningar) och kunskapsutveckling (forskning och FOU) som stödjer den här typen av utveckling av "kritisk massa" ges en viktig roll.

Att en allt mer kunskapsbaserad ekonomi kräver delvis nya inslag och strategier för att utveckla såväl företagsbaserad, regional som nationell konkurrenskraft torde de flesta i dag vara överens om. Ett nyckelbegrepp i detta sammanhang – myntat av Michael Porter (1998) men i olika varianter närvarande sedan Marshalls studier av industriella distrikt sedan 1930-talet – är klusterbegreppet: hur en ansamling (eller kritisk massa) av företag i samma eller besläktade branscher, understödda av samverkanspartners inom kunskapsproduktion och samhälle, utvecklar unika konkurrensfördelar genom samverkan och intern konkurrens. Tillsammans med en politisk ambition att skapa förutsättningar för tillväxt i hela (eller åtminstone olika delar av) landet utvecklades under 1990-talets mitt två politiska strategier: (1) arbete med regionala tillväxtavtal som i partnerskap förutsattes utveckla regionala tillväxtnischer eller specialiseringar, (2) inrättande av en rad regionala högskolor utanför de etablerade universitetsorterna.

Just synen på vikten av "kritisk massa" har emellertid ånyo blottlagt en närmast klassisk debatt inom den akademiska världen: i vilken utsträckning den högre utbildningen och (särskilt) den akademiska forskningen kan och bör decentraliseras. Sverker Sörlin och Gunnar Törnqvist hävdar sålunda i sin bok *Kunskap för välstånd. Universiteten och omvandlingen av Sverige* (2000) att forskning och utbildning "är beroende av såväl excellens som storlek" (s 257) och ger de största industriella effekterna när utbyggnaden sker i städer med mer än en

miljon invånare. Som en konsekvens av detta konstaterar man att det

”i Sverige och dess omedelbara närhet finns egentligen bara två stadsregioner som når upp till denna nivå: Stockholmsregionen och en eventuell framtida Öresundsregionen med tät samverkan mellan Köpenhamn, Malmö och Lund” (ibid, s 259).

Den här uppfattningen har dock knappast fått genomslag i den nationella och regionala utvecklingspolitiken: Flera nya högskolor har etablerats bara under 1990-talet, och några av dem har relativt snabbt erhållit universitetsstatus, det vill säga rätt att driva egen forskning och forskarutbildning. Regionala initiativ i form av kommunala högskoleförbund för högre utbildning och projekt som Forskarstation Bergslagen (von Otter 2001) och FÖN har tagit ytterligare steg i riktning mot en mer decentraliserad utbildnings- och forskningsstruktur. En grundläggande fråga kvarstår dock, nämligen om den fortsatta utvecklingen av forskning och högre utbildning kan kombineras med att institutioner för forskning och högre utbildning genom en spridd lokalisering görs tillgängliga för fler.

Lokaliseringen av högre utbildning och forskning överlappar också med en annan aktuell frågeställning: Huruvida högre utbildning och forskning som genom en mer spridd lokalisering görs tillgänglig för fler (individer, företag såväl som myndigheter och organisationer) också på bästa sätt förmår generera det som ansetts vara universitetens huvuduppgift: forskning och utbildning av arbetskraft/kompetens av högsta möjliga kvalitet. I en allt mer kunskapsbaserad ekonomi där konkurrenskraften i näringslivet i högre grad avgörs av vilka kunskapsförsprång företag lyckas bygga in i sina

produkter och tjänster har den kompetens som universitet, högskolor och forskningsinstitut representerar generellt kommit att tillmätas ökande betydelse, kanske tydligast manifesterat i ett antal statliga utredningar (se till exempel SOU 1989:50 eller SOU 1996:70). Enligt en nyligen presenterad studie (Löf 2005) fungerar också samverkan mellan särskilt större svenska företag och högskolor/universitet utmärkt: här nyttjar till exempel 80 procent av företagen universitet/högskolor i sitt eget innovationsarbete. Samverkansfrekvensen avtar dock med minskande företagsstorlek: bland företag med 10–199 anställda med regelbunden innovationsverksamhet saknar sex av tio företag samverkan med den akademiska forskningen (ibid), och hos de minsta företagen – särskilt i företag utan reguljär innovationsverksamhet – är denna andel betydligt större. Att geografisk närhet har betydelse för utvecklingen av olika interaktionsmönster är förhållandevis väldokumenterat. Särskilt inom tillämpad forskning har den geografiska närheten och accessen till forskningsresurser betydelse (Mansfield & Lee 1996), där ett avstånd om 15 mil ses som något av en smärtgräns för att företag med egen FOU ska finna det attraktivt att utveckla samverkan med akademiska forskare.

Inom den akademiska världen uttrycks dock stundom uppfattningen att såväl en alltför spridd lokalisering av högre utbildning och forskning som en alltför nyttoorienterad och tillämpad forskning riskerar att äventyra den inomvetenskapliga kvaliteten och konkurrenskraften inom vetenskapssamhället. Sörlin och Törnqvist (2000, s 120) formulerar detta på följande sätt:

”Hur skall man hantera de mållkonflikter som – åtminstone på kort sikt – finns mellan att hävda inomvetenskapliga

framgångskriterier och fördjupning inom disciplinerna och problemlösning och syntesskapande, vilket ofta sker lättare i tvärvetenskapliga och tillämpningsnära forskningsmiljöer?”

Exemplet med Högskoleförbundet och FÖN utgör i detta sammanhang bara ett empiriskt exempel på verksamheter som försökt hitta egna och behovsanpassade lösningar på ovanstående utmaningar:

- Behovet av högre utbildning nära hemorten har i stor utsträckning tillgodosetts genom utlokaliserade utbildningar och distansöverbyggande teknik, och genom en nära samverkan mellan universitet och lokala studiecentra/utbildningsledare. Resultaten är att lokala utbildningsbehov kunnat tillgodoses och att universiteten i ett läge med generellt minskande årskullar av nya studenter lyckats bredda sin rekryteringsbas. En mer decentraliserad högskoleutbildning har således varit till nytta för såväl berörda regioner som för de universitet som levererat olika typer av utbildningar.
- Genom en regionkopplad forskarutbildning i form av en forskarskola nära kopplad till regionens egna utvecklingsbehov har också behovet av nya kunskaper i företag och näringar på ett bättre sätt nu börjat kunna tillgodoses. Att de forskarstuderande har sin hemvist i en forskningsavdelning på ett universitet innebär också att risken för vetenskaplig förflackning och kortsiktigt problemlösande motverkas. Det finns i dag inga som helst tecken på att doktoranderna i FÖN producerar ”sämre forskning” eller har lägre forskningsproduktivitet jämfört med de doktorandkollegor som fullgör sin forskarutbildning enligt en mer traditionell modell på campus.

I detta avseende är måhända decentraliserad akademisk utbildning och forskning något av en vägröjare för en utveckling av den akademiska kunskapsbildningen. I sin ofta citerade bok *The New Production of Knowledge* beskriver sålunda Gibbons med flera (1994) en pågående utveckling mot ett allt mer kunskapsorienterat samhälle där kunskapsbildningen (till exempel forskning) i allt större utsträckning sker i interaktion med samverkanspartners utanför den akademiska kontexten. Från en idealmodell för akademisk kunskapsbildning, karakteriserad av hierarkiska och slutna strukturer och ett sökande efter objektiv, teoretisk och generaliserbar kunskap inom traditionella ämnesgränser som värderas och betygssätts genom ett kollegialt granskningsförfarande (modell 1), går vi enligt dessa författare allt mer in i en annan typ av kunskapsbildningsmodell: en modell präglad av interaktivt lärande, dialog och delaktighet där personer, organisationer och företag verksamma i den samhälleliga praktiken inte längre ses som ”inkompetenta utomstående” och som rena mottagningsstationer för den akademiska klokskapen (modell 2; jämför även Brulin 1998, Novotny m fl 2001 och Svensson m fl 2002) (tabell 3).

Ett sätt att, särskilt i akademiska kretsar, förhålla sig till den utveckling som beskrivs ovan är att se denna som ett uttryck för en trend eller modefluga som snart kommer att ”blåsa över” bara vi har uthålligheten att uthärda en förväntad kollaps av en allt mer amatöriserad och tillämpad forskning. Ett helt annat förhållningssätt är att se utvecklingen som en naturlig process i ett allt mer kunskapsbaserat samhälle som präglas av ökande komplexitet och oförutsägbarhet, men också av ett samhälle med högre utbildningsnivå och en kunskapsutveckling som till stora delar sker utanför det akade-

Tabell 3. Två modeller för kunskapsbildning enligt Gibbons med flera (1994), (hämtad ur Svensson m fl 2002, s 5).

	"Modell 1"	"Modell 2"
Relationer	Hierarkiska	Jämlika
Styrning	(Det akademiska) ämnet	Problembaserad, gemensam handling
Mål	Teoretisk förståelse	Användbarhet
Form	Institutionaliserad	Flexibel
Tidsperspektiv	Långsiktigt	Kortsiktigt
Förhållningssätt	Distanserat	Interaktivt
Ansvar	Mot vetenskapssamhället	Ett bredare lokalt, socialt ansvar
Aktörer	Forskare	Forskare – praktiker
Typ av kunskap	Generell	Specifik, kontextbunden
Fokus	Teoriutveckling	Utveckling, nytta
Planering	Förutbestämt	Dynamiskt
Tillgänglighet	Slutet	Öppet
Arbetsätt	Upptäckt – förändring	Samtidighet upptäckt förändring
Auktorisation	Professionella regler	Internt vetenskapliga och externt samhälleliga

miska systemet.² Detta skapar, som Svensson med flera (2002, s 5) konstaterar,

”helt andra förutsättningar för ett mer jämlikt samarbete mellan högskola och samhälle”,

där olika typer av kompetenser tillvaratas i ett gemensamt samskapande av nya kunskaper.³

Samtidigt som dikotomisering som analytisk teknik ofta är klargörande genom att stimulera till reflektion och utvecklad argumentering innefattar denna ofta använda teknik enligt vår uppfattning tankefällan att vi står inför ett val mellan varandra *uteslutande* alternativa modeller, det vill säga att valet (här applicerat på utvecklingen av forskarutbildning och regionalt kopplad kunskapsproduktion) står mellan ”modell 1” eller ”modell 2”. I själva verket kan det empiriska exempel vi i denna artikel beskrivit ses som en illustration av ett sökande efter en kunskapsbildningsmodell som innefattar inslag från *både* modell 1 och 2. Sälunda drivs forskarstationen och dess forskarskola utifrån såväl traditionella akademiska kvalitetskrav som utifrån önskemå-

let att kunskapsbildningen ska ha praktisk relevans för regionen och dess näringsliv. De projekt som ingår i forskarskolan ska således producera såväl ”nytta” (specifik och kontextbunden kunskap) för regionen på lång och kort sikt som ge bidrag till den akademiska kunskapen inom respektive område (det vill säga kunskaper som har bäring utanför den regionala kontexten). Doktoranderna har genom sin hemvist i en forskningsavdelning på ett universitet samma koppling till det nationella och globala vetenskapssamhället som vilken doktorand som helst, men har dessutom genom kopplingen till praktiker i en specifik region tillgång till tydliga avnämare/

2. Sjuttioåtta procent av den forskning och utveckling som har bäring mot näringsliv och företag sker i dag inom näringslivet, medan universiteten svarar för 19 procent (SCB Statistiska meddelanden, forskning och utveckling inom företagssektorn 2003; se även Löof 2005).

3. Detta synsätt har, bland annat med utgångspunkt i det så kallade Triple Helix-konceptet (Etzkowitz & Leydesdorff 1997), starkt präglats till exempel VINNOVA:s syn på hur framtida innovationssystem i Sverige kan och bör utformas.

beställare/kunder och samtalspartners för den kunskap projektet producerar. Genom att också "institutionstjänstgöringen" på campus ersatts med en "samverkanstjänstgöring" kopplad till en specifik region betonas vikten av samspel med praktiken i kunskapsbyggandet utan avkall på att det doktoranderna producerar i sina forskningsprojekt ska bedömas på något annat sätt än för andra, "vanliga" doktorander.

Att detta försök att "både äta kakan och ha den kvar" inte är triviale och okomplicerat vittnar en del av erfarenheterna från FÖN om. Att det också handlar om en läroprocess där ömsesidiga förväntningar successivt kalibreras och fungerande arbetsformer utvecklas torde framgå av de erfarenheter och lärdomar som redovisas i denna artikel.

Referenser

- Brulin G (1998) *Den tredje uppgiften. Högskola och omgivning i samverkan*. SNS Förlag, Stockholm.
- Carlsson L, Lundgren N-G & Sandström A (2003) "Delrapport, universitetens roll i Forskarstation Östra Norrbotten" Arbetsrapport, Luleå tekniska universitet.
- Etzkowitz H & Leydesdorff L (red) (1997) *Universities in the Global Economy: A Tripe Helix of University-industry-government Relations*. Cassell Academic, London.
- Gibbons M, Limoges C, Novotny H, Schwartzman S, Scott P & Trow M (1994) *The New Production of Knowledge*. Sage, London.
- Hallin G, Larsson S & Marklund G (red) (2002) *En liten bok om tillväxt*. ITPS, NUTEK och VINNOVA, Stockholm.
- Lööf H (2005) "Vad ger samarbetet mellan universitet och näringsliv?" Tillväxtpolitisk utblick nr 1 2005, ITPS, Östersund.
- Mansfield E & Lee J-Y (1996) "The Modern University: Contributor to Industrial Innovation and Recipient of Industrial Support" *Research Policy*, 25: s 1047–1058.
- Novotny H, Scott P & Gibbons M (2001) *Rethinking Science, Knowledge and the Public in the Age of Uncertainty*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Porter M (1998) "Clusters and the New Economics of Competition" *Harvard Business Review*, Nov-Dec.
- Sandström A (2004) "Delrapport II. Forskarstation Östra Norrbotten – ett politiskt projekt" Arbetsrapport, Luleå tekniska universitet.
- SOU 1989:50 *Stiftelser för samverkan: Slutbetänkande av Utredningen rörande stiftelser för samverkan mellan högskola och näringsliv*. Allmänna förlaget, Stockholm.
- SOU 1996:70 *Samverkan mellan högskola och näringslivet*. Fritzes, Stockholm.
- Svensson L, Brulin G, Ellström P-E & Widegren Ö (red) (2002) *Interaktiv forskning – för utveckling av teori och praktik*. Arbetsliv i omvandling 2002:7, Arbetslivsinstitutet, Stockholm.
- Sörlin S & Törnquist G (2000) *Kunskap för välstånd. Universiteten och omvandlingen av Sverige*. SNS Förlag Stockholm.
- von Otter C (2001) "Riv murar, bygg broar, strukturomvandling i verkligheten" Rapport över tre år med regional utvecklingsverksamhet 1998-2000 i projekt Forskarstation Bergslagen.
- Ylinenpää H & Strömbäck M (2003) "Regionalt samarbete för kunskapsproduktion – tidiga erfarenheter från Forskarstation Östra Norrbotten" i Ekstedt E & Wolvén L-E (red) *Relationsbyggande för ekonomisk utveckling*. Arbetsliv i omvandling 2003:15, Arbetslivsinstitutet, Stockholm.